

TISZA

(II. rész)

Tápét nem könnyű odahagyni, nemcsak azért, mert a hirtelen meggyöngült időjárás ragadós sarat gyártott az utcáiban, hanem mert nem könnyű ezzel a faluval jóllakni sem. Noha irodalma minden más Szeged környéki falunál bővebben akad, mégis azt hiszi az ember, hogy nem tudjuk, merről is kel Tápén a nap. Tömörkény szerint:

A nap messze fönn a vízen Tápé felől felkel azon időben, ahogy azt neki a kalendárium rendeli. Közhiedelem szerint Tápé tájékán állandóan alkalmazva vannak a tótok, akik a napot minden reggel föltojják az égre, s végül még csáklájukkal utána bögdösnek, hogy jól haladjon.

Igy útnak is ereszkedik a nagy fényesség, és szét veti világát a vízen. Parti macarok fölébrednek, és halak dobják ki magukat a vízből. A tápai malom szárnyai azonnal forgani kezdenek.

A malom integet a zöld fűzfák közül, hogy erre, erre emberek. Itt jó lenni a fűzfák közt, a partos helyen, a víz szélén, amelyen lassan ereszkednek a tutajos oláhok.

A vízen a hajnal ködje legel. A túlsó oldalon 12 ló híz egy domentátumos hajót. Lassan mennek, igen lassan, és mégis sokat haladnak. (Hajnal a parton.)

Hatvankét évvel ezelőtt íródott. Mi maradhatott meg ebből az idillnek tűnő világból? Az ősi foglalkozások, halászat, gyékényszövé.

Az 1948-ig férjhez ment lányok viseletében a színek váltása. Nagyhíten lílában, hűsvétkor fehérben járnak. Valamikor az egész öltözék ezt a színt viselte. Napjainkban már csak a fejkendők színei mutatják, hogy vallási értelemben hol tart a naptár.

A várossal való közvetlen kapcsolat, a tv, a világ fordulása lekoptatták róluk is az eddig megkülönböztető jegyeket, amelyek szerint Szegeden úgy a környékbeli férfi, vagy nő ruházata alapján meghatározható volt 48-ig, hogy az illető Tapéról, Dorozsmáról, vagy más faluról jött-e a városba. Ma nem mondod meg. A tanult tápéi lányok és feleségek csak az utóbbi években vágatták rövidre a hajukat. Maradiak?

Egy tápéi születésű, máig Tápén lakó, Szegeden dolgozó tervezőmérnök felesége a gyékénységből keresi uráé mellé a kenyerét. És a tápéi mérnök hetenként szájára veszi a pisztont, együtt muzsikál a falubeli rezesbandával. Itt ezt nem tekintik kirívó esetnek, és a fiú sem lealacsonyodásnak.

Különben a megmaradt vonások között kicsit átalakulva, idomulva az idők kívánalmaihoz, él a zenebonák, cécók iránti gyermekiesnek tűnő vonzalom. Itt még keletje van a vándorcirkusznak, s ha azok előadásaikra verbuválendő, megfűjják rezeiket valamelyik utcasarkon, sereggestül tódulnak ki házaikból a népek, s színjózanon (főleg asszonyok, kiknek egyébként sem szokásuk az italozás), táncra is kerekednek a cirkuszosok zenéjére.

A tápéiak szeretik a vígságot, a táncot, hiszen ahogy előbbi életükbe pillanthattunk, az évszázadok során bőven lehetett részük szomorúságban.

Talán éppen ezért, egyik legbecsesebb, szinte egész falura kiterjedő családi ünnepségnek számított az elmúlóban levő lakodalom.

A házasság megszövése-fonásában is sok hagyománnyal élők voltak. Valószínű, külön tápéi színekkel, amelyeknek napjainkban inkább már csak a külsőségei maradtak meg. Mik ezek? A lánykérés módozataiban való ősi, természeti népekre jellemző szabadszájúság.

A kérők a kapu elé érve kopogtatnak, amire belülről, mivel tudnak róluk, megkérdik:

— Kik vattok, hunnan gyöttök?

— A szerelöm útján gyöttünk.

— A jó, beengedünk bennötöket, ha mögmongyátok, mikor van a lúdon a legtöbb tall?

— Mikor rajta a gúnár.

Ez a felelet már kulcsnak számít, mire megnyílik a kapu. A mókázásnak se vége, se hossza. A lagzi, ha hagyományra adóknál történik, rezesbandával, templomi esküvővel megy végbe. Minél nagyobb zenebonával. A templom minden lámpája égjen, a pap palástban szolgáljon, prédikáljon, az orgona szóljon.

Az esküvőnek ez a része órahosszánál is tovább eltart, mert így a szép. A násznép nem túl illedelmes a szenthelyen sem. A suttogás, csuklás szüntelen, s iszogatnak az üvegekből, egymást kínálgatják. A ceremónia úgysem a násznép dolga itt. Még kell mondani, nem pimaszságból cselekszenek így, hanem, mert ez régi szokás. A népnek az itallal való foglalatosság a dolga, s az asszonynépe ugyanott a szemmel való rosszalló rendreutasítás.

Aztán végeláthatatlan vőfélyrigmusok következnek evés előtt, után, ivásra, táncra biztatók, de a sok szemérmes között elhangzik ilyen is:

*Hogyha mögengedik neköm még itt állni
Szeretnék a mönyasszonnyal égy kicsit táncolni,
Égy lassút, mög égy frissest eljárni,
Mig a mönyasszony vélle nem enged hálni!*

Mire a közbeszólások:

- Ehhön vóna kendnek esze?
- Más tán nem is kéne?
- Mi a paszúr?

Ahogy Móra mondaná, ezzel a nagypénz-igényű anyagi megerőltetést kívánó néphagyománnyal is jócskán sietni kezd már az idők hajója. Mind gyakoribbá válnak a városban is általános, sima polgári esküvők, utcai ruhákban, két tanúval, ebédrel, adjonistennel. És nászutazással. Tíz évvel ezelőtt még szegénynek számított, ha a fiatalpárok esküvőjük után kimentek a faluból.

Tápén, ha modern táncbemutatót hirdet a művelődési ház, tele van a terem. A tánc nagy gyönyörűséget jelent nekik, ha ők járnak, vagy ha mások járnak, egyaránt. Világverő kultúrcsoportjuk van, noha időközönként, talán mert a vezetők-lől kifogy a szusz, szét is esik; de egy jó szóra, biztatásra, öregje, fiatalja ott terem. Nincs is Szeged környékén olyan erőteljes nótázó, citerázó, táncoló gárda, minf itt.

M. I., született tápéi barátom mondja, hogy szomszédjában régen megöveggyült idős asszony él, aki olykor-olykor, ha a rádióban talpalávalót hall, teljesen magában, táncra kerekedik.

A tv-készülék úgy öt-tíz házanként adódik, ezért a szomszédok szívesen elbandáznak a készüléktulajdonosoknál. Ilyenkor a gyerekeknek gyékényszőnyeget terítenek le a földre, a serdülők sámlikon, gyalogszékeken ülnek, felnőttek kar- széken, ágyakon. Itt is a zenés, táncos műsoroknak van népszerűsége. Meg természetesen a krimi filmeknek. Nagyon szeretik a divatbemutatókat. Tv-nézés közben a műsor egyes jeleneteihez föltétlenül megjegyzéseket fűznek. Pl. divatbemutatónál:

— No, Maris — mondja egy 50 év körüli asszony —, ilyen ruhát csináltatok, amelyikből kilátszik a kődököm is.

Az Ivanhoe nagy érdeklődést kelt. Ahogy városi bábszínházban szurkolnak a gyerekek Jancsinak és Juliskának, úgy biztatják a nézők a győző igazságot képviselő hőst. El is várják tőle, hogy adja meg a magáét, hogy jól odavágjon az el-lenségnek.

Közbekiabálnak.

- Né hadd magad! Vagy:
- Vigyázz, ott van a hátad mögött!

Színházi közvetítésektől, főleg prózai daraboktól nem sokat várnak, olykor ki sem nyitják a készüléket. De ha a szomszéd gyerekek érdeklődésére kinyitják, akik közül nem egy valamilyen iskolába jár Szegeden, azoktól kérdezzetik a darabban történő változások összefüggéseit. Bonyolultabb modern prózai műfajok megértésében tolmácsra szorulnak.

A hazánkban rohamos léptekkel végbemenő paraszti világ változása elől ők sem menekülhetnek hát. Talán nem is akarnak. Nemcsak ők kerülnek közvetlen kapcsolatba kenyérkeresetük révén a városi gépesített iparral, hanem a született városiak is szívesen építenek családi házat Tápé Szeged felől eső részén, ahol a szomszédság a gyakori együttlét, közösségi élet, lagzik, bálak egészen közelről diktálnak valamit a régi lakosságnak, ami néhány évvel korábban nem volt ismerős ebben a faluban. Pl. beszédmodort. Bár az átlag tősgyökeres szegedi, még a hivatalnok is, szívesen, szabadon beszél az ő-ző nyelvjárást, tőpörtő, Dömötör, embör, röggel stb., a fiatalabb tápéiak szavai között megjelenik az irodalmi „e”. Ember, reggel.

Hitem szerint nem nagyravagyásból. A környezet egyre erőteljesebb ráhatásából, az iskolák, a könyvek, a hírszóró eszközök mindenperces faluhatárán túlról jövő nyelvhasználatának hatására.

Pedig a megszokás rettenetesen erős törvény. Arra a kérdésemre, hogy isznak-e még Tisza-vizet, tagadó a válasz. Ötven év óta nem isznak. Vízenjárók, szorultságból, virtusból egy-egy szappallyal kizárólag Szeged felett, ahol tisztább a víz, még kortyintanak.

Az ötven év előtti meregető-lápról hordott Tisza ivása után érdeklődtem, mire elmondták, hogy a zavaros vizet cserépkantákba ülepítették, s csak „csihadása” után itták. Kértem tőlük, hogy a hajósoknál ismert, homokkőből kivált csöpögő-követ soha nem használták? A legöregebb ember sem vél rá. Pedig számtalan hajóseMBER élt Tápén korábban is, aki okkal-móddal a hajókon általában használt csöpögők alól itta a vizet. A hajós tápéiaknak, a víz, a Tisza révén kitekintésük volt a világra, világment emberek voltak, sokan a Dunát is hajózták, fölfelé és lefelé országokon át elkerültek a tengerre. Am a csöpögő kő víztisztító hasznát senki sem lopta át otthoni használatra. Talán nehéz volt ilyenhez hozzájutni? Nem hihető. Erdélyi, Tokaj környéki portékák voltak ezek. Azt szokta meg, hogy hajón tisztított vizet ivott, otthon ülepítettet.

A valamikor virágjában levő Tisza-kultusz, kisasszonyok Mária látás a vízen, és hasonló vallásos színezetű Tisza-tisztelet, teljesen eltűnt már. Maradt a szerepet. a víz ácsorogva, főleg magányosan, naponta való megbámulása.

— Dógozik-e?

— Dógozik.

Ahogy a Tisza elveszti a tápéiak életét szabályozó meghatározó szerepét, úgy elveszti a nép a félelem, a rettegés szülte, kultikus szokását is vele kapcsolatban. Csak az iránta érzett szeretet maradt.

A 79-es árvíz, ahogy Szegeden is, nagymértékben átrendezte az utca hálózatát. De az bizonyos, hogy az újjáépítés során az évszázadok során elfogadott utcászerkezetet tartották meg. Egy hosszanti főutcája van, s vele párhuzamosan 3—4 másik mellék, ami együtt fut a Tisza vonalával. De vízre vezető utcája vagy köze máig is 16 számlálható meg, ami azt tanúsítja, hogy a tápéiak „gabona-földje”, élesztára, mindene a Tisza volt. Egyébként nem új bölcsesség, hogy a foglalkozás maga szerkesztette meg az ősi falvakat. Az állattenyésztő falvak utcászerkezete a baromhajtás, vagy éjszakára a baromörzés céljaira húzódtak szét tágas terekké.

Az árvíz még talált Tápén cölöpökre épült lakóházat. De a víz után is sokáig építésmód maradt még a paticsfalú házverés. (Vesszőfonás betapasztva.) Tudomás szerint manapság melléképületet sem emelnek már ezzel a módszerrel.

Egy 1938-ban készült főiskolai szakdolgozat tanúsága szerint az akkoriban épült lakóházak fedelzetének 18%-a még nádból, zsindelyből készült. Ugyanebben a munkában találok illet: „az ablakok nagysága a régebbi házakon 20×30 cm. Az újonnan épülő házakon 60×100 cm”. Viszont a manapság épülő új házakra 95%-ig ikerablakok kerülnek. Igaz, hogy ezt az ipar szabványmeretei is diktálják. Ezek méretei 150×200 cm-esek, faredőnyvel, vagy vászonrolóval. A régi ablakokon általában gyékény „haszura” volt használatos.

Közelebről hogy él a halász?

Cs. N. Pista bácsit megragasztottam magamnak, már az említett közgyűlésen, mikor elajánlkoztam hozzájuk. Címét úgy mondta büszkén, ahogy régen arisztokraták csapták ki levéltárcájukból a koronával díszített névjegykartonjukat.

Háza természetesen a Tisza partján, a töltés oldalához pár lépésnyire szorítva kucorog. A porta kicsi. Mindéig óta halászzsállása lehetett, mert földdel bíbelődő, ekkora helyen nem fért volna el. De halásznak se kocsija, se lova. És olyan nagyon gazdag sem lehetett a gazda, mert kulcsinre nagy mód, akárcsak múltbeli is, nem mutatkozik a házon. Egyébként a szólás szerint: halász, vadász, madarász, mind éhenkórász.

Ha ez nem is egészen igaz, valami sok kétkézi ember tudomásunk szerint az utolsó 50 esztendőben nem gazdagodott meg a vízből.

Kis porta, kis ház, de takaros, tiszta, tisztos, tiszteletet parancsoló.

Lilába hajló este ereszkedtem házukhoz a gátról, mert előbb megnéztem, mit cselekszik a Tisza. Hát „bebűrödött”. Befagyott. Kisvízkor szokása.

Pista bácsi egész családjával a konyhában buzgólkodik. Felesége, gondolom, vacsorát főz, a meny a halászutánpótlást dajkálja, fia szemben ül az öreggel, és sebesen ölti necctűjével a varsára való perlonhálót. A ház mérete szerint a konyha is kicsi, benne két ágy, kredenc, asztal, zománcos tűzhely, székek.

Esti foglalatosságukat (hálókötés) nem a stilszerűség kedvéért írom, hogy tudniillik a halász házában ez így illik, hogy hálót kössenek, mert az is leírnám, ha éppen kártyázna a gazda, vagy a feleségét verné. Telenként 120—150 varsára való hálót kell egy emberre elkészíteniük ahhoz, hogy aztán idényben ne kalappal kenyszerüljön halat fogni.

Amikor bekopogok, rádió szól a falipolcraól, valami prózai szöveg megy, elég hangosan, úgy vélem, senki sem figyel oda.

— Mire végzik?

— Döföljük a hálót.

— Kell-e segítség?

— Az mindig jó a háznál, de nem azért jött maga.

— Nem szoktam senkinek a kenyerére törni. Hanem, ha kinyitom a magnót, zavarja-e a Pista bácsit?

— Tudja, engem vasvillával, nagykéssel lehet csak zavarni.

— Beszél már magnóra?

— Még nem. De ha nem fájdalmas, beszélék én.

Előre felírt kérdéseim vannak. Előbb csak általánosságban mozgunk. Mióta halászik, kitől tanulta, milyen nagyobb fogásai voltak? Mit szokott a felesége segíteni a szakmában? Az utolsó kérdésre jelesül válaszol az öreg.

— Ha nem rosszul el az asszony, míg a vízen vagyok, mert az már nagy segedelem, meg főzni tud, a ház körül egész ember.

— Hát a fia? — Ezt már a fiútól kérdem.

Katonaviselt, fehér bőrű, fiatal házas ember, ezért a melegtől meg a kérdéstől pirosra rózsásodik az arca. De az apja válaszol.

— Motoros szakmát tanult, azután visszajött a vízre.

— Hát ott lehet még egy modern, kapós szakmát hagyni a vízért?

— Ott hát. Mindig is halász akart lenni, de amikor felcseperedett, halászinast nem vett föl a szövethuzat. Motoros lett. De a halászatba meg beleszületett. Így aztán most itt veszi hasznát a tudásának. Ezeket a motorokat örökösen uzoválni kell. A kereset megvan a mi szakmánkban is. Együtt dolgozunk.

Különböen nagyon közönséges kérdéseim vannak.

— Hogy fogja meg a halat?

Megnéz az öreg, hogy viccelek-e, vagy komolyan kérdem. De semmi kedvem a tréfára. Hát nem jogos kérdés ez laikustól? Pista bácsi dühbe gurul.

— A városiak, akik csak tányéron meg moziban látják a halat, azt hiszik, a hal az disznó, hogy behajtom az ólba, aztán fülére, farkára, aztán mögfogom! A hal az hal, minden halat másképp lehet kicsalni a partra. Különböző évszakokban ugyanazt a halat is másképp, más szerszámmal. Ezt könyvből éppúgy nem lehet megtanulni, mint a biciklizést. Nagyon sokszor hazajöttünk egész napi fáradsalom után üres iszákkal. De hát a bicikliről is lé köll néhányszor ahhoz esni, hogy az embörfia eleressze a kormányt, nem? Igyesen aztán hogy fogja az embör a halat? Ismeri a vizet, jobban, mint a tenyerét, mert az ember a tenyerét nem tanulmányozza, de a vizet, haljárást, miegyebet, azt lesi, mert nekünk a hal a kenyerünk, azt éccaka is figyeljük. Meg azután, ahogy öregszik a halász, úgy válik mindjobban kezebelivé a szerszámja. Ott van csak a ladik. Fialat koromban odament, ahová akartam. Ma már, majdcsak oda jutok, hogy oda megyek, ahova ő akarja, a ladik. De ebből nincs nagy baj, mert már megtanulta tőlem, hogy hová kell menni. A ladik a halász lova. Netalán, ha eltévednék, gondolom, hazahozna víz ellenében is. Mondjuk, ezt már nagytva kell érteni, mert ugye a valóság nem ez, de ha úgy tartja az ember bizodalmas hite, akkor ez így is van.

— Említette Pista bácsi, hogy éjszaka is tanulmányozza...

Megállít szavamban az öreg, s huncutkásan súgja, hogy az asszonyfélék fülét ne súrolja a szó.

— Az ágyban jobban szerettem az éjszaka halászni, mán csak annak idején. Mert amelyik halász nappal nem leli meg a kenyerét, az éjszaka, csak a haját találja meg. (Kenyerhaj.) De akad azért olyan idő, ha jó víz jön, s vele megélénkül a halkínálat, leszállunk éjszaka is.

— Mit csinálnak télen a halak? Alszanak?

— Ah, nem medvék azok. Persze, másképp élnek, mint nyáron. Öszfelé, mikor meghül a víz színe, seregekbe verődnek az egyfajtájúak, valahol védett, meredek partok alá bevermelik magukat. Az orrukkal dúrnak, a farkukkal taszítják magukat előre, mint a propeller. Pincényi vermet ásnak maguknak, amiben aztán olyan sűrűséggel nyüzsögnek, hogy csak alig van pipázó helyük, ahol levegőt vesznek. Annyi bizonyos, hogy télen kevesebbet mozognak, csak éppen vegetálnak.

— Hideg elől húzódnak el?

— Az elől is, de a jégzajlásoktól jobban félnek. A nagy jéghegyek nagy kárt tesznek közöttük.

— Honnét tudja ezt a halász?

— Ez a szakmánk, télen is keresgéljük a halat, ha a jégtől rá bírunk menni a Tiszára. Aztán, ha ilyen vermésre akadunk, egy húzásra két mázsa hal is előkerülhet. Persze, ez ritka eset. A vermés a hálótól is megvédi őket. A part-

oldalak tele vannak tuskókkal, öreg gyökerekkel, az meg rettenetes ellensége a hálónak. Tízszer is háló szakad, mire egy tisztességes fogás akad. A hálnak is van ám esze.

A nyolcórás híreket mondja a rádió, amikor elköszönök, s az éjszakai sötétségbe burkolt gáton ballagok Algyőnek. Azt vállaltam, hogy megcentizem a Tiszát minden év- és napszakában, most aztán járhatok utána.

A Pista bácsiék házától olyan négy-öt utcasarok után vége a „világ közepének”. Mészöly professzorék annak idején sajtóban kérdezték az olvasókat, ki tudja, hűny helyet jelöl a népnyelv világ közepének. Sok válasz befutott. Tíz, Tápétól messze levő településre vonatkozóan is említették, de a legtöbb, 45 válasz Tápét jelölte annak. Efelől is megkérdeztem a tápéiakat. Egy ember azt mondja:

— Azért világ közepe, mert az Alföld legmélyebb pontján van Tápé, az ég itt a legmagasabb.

Ez igaz. A sok millió évvel ezelőtti Pannón-tenger élőlényei itt gyülekezhetek össze, a tengerfenék legmélyebb pontján, ahogy fogott körülöttük a víz, az élet. És most, hogy a tápéiak néhány évvel ezelőtt kipukkasztották meleg vizet kereső fúrójukkal a világ közepét, 10—12 méteres lánggal égnék a gázfáklák a Tisza kanyarulatában. Csodálatos, messzire látszó, rótfényben fürdenek a tanyák, a kazlak. És sziluettjei akár modern festészet megkapó képei, ülnek, ahogy régen ültek elhagyottságukban, úgy most a jövőendő öleiben.

A Tisza Tápé és Algyő között melengető karként öleli ezt a medencét, ahol a földgáz fényei égnék. Sistereg, dübörög itt a föld, a különben már alvó éjszaka esőndjében. Nagy erejű motorok bömbölnek a magas, kivilágított fúrotornyok tövében. Alföldi ember ilyet még nem látott, alig hisszük el. S ez, csak el ne kiabáljuk, csak el ne rontsuk, holnapunk rohamos közeledését jelenti. Még nem is tudjuk felsorolni, hogy mi minden. Itt energia van. Az energia az élet alapja. Fűthetsz, süthetsz, főzhetsz, világíthatsz, termelhetsz, utazhatsz vele, csak okosan, csak okosan a testtel. És ne irigyeljen bennünket érte senki, hiszen eddig szegények voltunk az efféle energiákban. Még ez sem fedezi az ország szükségletét, de holnap már jobban szedjük tőle a lábunkat. Kicsit előrébb ugjunk, s tájunk eédig lustának, eseménytelennek minősített képe iparivá, gazdagabbá, mozgalmasabbá válik. Egy kicsit emberebbek lehetünk, emberebbül segítünk másnak.

E holnapba világító fáklák nélkül is szerettem én a tájat, a pisle fényű tanyákkal is, de most ráteríteném, védőn borítanám rá szándékom. Szeretem. Szeretem a pocsolókat, a pocsolókat tükrében fürdő lámpafüzéreket, a fáklyatűzekeket, a szokatlan hangú motorok zaját. A még beláthatatlan jövő muzsikája ez.

És ha megyek a gáton, a lámpáktól, lánngoktól hosszúra nyúlik az árnyékom. Ráesik az ártéri fűzesek tavaszt váró ágaira. És Algyőig láthatom ugyanazt a képet. Fények, fények. Festeni kellene, filmezni, örökíteni a mostani pillanatot, ezek nem térnek vissza többet, és eddig soha nem voltak ezen a tájon.

Algyő alatt a Tisza hajlatából hátranézés nélkül Szegedig lát az ember. Sokszoros, horizonttal együtt futó lámpasorokat, s bennük a fúrókutak fényeit, mind megannyi felkiáltójel. Mi lesz az én tájamból? És vállalod ezt, te táj? Vállalnod kell. Te őrizted eddig a kincset, s magadtól adtad oda jó szándékkal, szelíden, ahogy anya nyitja fel pruszlikját, ha éhes a gyerek.

Algyőn, lehet 11 óra, mire idáig spekulálok magam, már alszanak. Utcai lámpák világítanak, és némely háznál az ablakokból fény szűrődik. Beteget, vendéget, kártyásokat virraszthatnak? És én kit zaklathatok ilyenkor oktan kérdéssel? Ki virraszt ilyenkor? Az éjjeliőr, istállóőr. Szíves beszélgető társak, általában öregek, tapasztaltak, sokat tudók. Éjjeliőrt keresek, és találok. Az éjjeliőrök egyformák. Akkurátusak, rosszalvók, morózusak, de azért szívesen beszélők, hajlott hátúak, fűzetlen bakancsúak. A falubeli tsz istállójában égnék a lámpák. Zörgetek, vasvillával a kezében megjelenik egy polyvás kalapú bácsi. Bajszos, tört arcú, rogyant, lipántos. Az én falumban is ilyen az éjjeliőr. Mindenütt, de mindenütt. De fontos ez.

— Mi járatban — kérdi —, szállást nem adhatok!

— Nem is kell nekem szállás.

De hogy mi kell, azt már nem kérdi. Kicsit előrébb teszi a vasvillát.

— Beszélgetni szeretnék magával, tatám.

— Velem? — nyújtja meg a szót az öreg —, hiszen nem is ismerjük egymást.

— Hát majd megismerjük.

— Gyék akkor beljebb, mert kihív az istálló.

Fejőszékekre ülünk a „placon”, s az öreg maga mellett, kezeügyében tartja a villát. Kínálok cigarettával. Megnézi.

— Fecske? Nem jó. Fujtós. Ez az igazi, a Kossuth. De mi járatban erre — néz meg jobban az öreg.

— Kerülgetem Algyót, firkálni szeretnék róla, aztán az ujjam hegyéből mégsem szophatom ki a tudnivalókat, hát olyan embereket keresek, akik tudnak a falujukról.

— Küldte-é valaki? — így az öreg, s az orrán ereszti ki az első slukk füstjét.

— Nem. Csak későn értem be a gáton, aztán gondoltam, akad itt a faluban olyan ember, aki nem alszik a hivatalában.

— Hát nem hát. Nem alszok. Ha feküdnék, sé aludnék.

— Csak nem beteg?

— Hogy jó órában legyen mondva, nem. De magamfajta öreg már napi két-három óras hunyással is elvan.

— Hány éves a bácsi?

— Csak 67. De bírom még magam. Hanem mit tudhatnék én a faluról. Az ember emlékezete rövid, meg azután a mi fajtánk soha nem láthatott messzire. Az én apám itt született a Pallavicini-birtokon, Anyáson, de Szögedőt sohasé látta. Mái én is katonának mentem, amikor először bementem. Hát mi volt a mi életünk? Istállóba való mécsős. Most magam is kilátok a világból. Láttam, hogy az ürrepülőök lebögték a sémmibe. Így lassan elbalog az embőr. Amúgy ide jártam a falusi iskolába, Algyőre. No nem mindönnap, mert alig akadt itten tanító. Nem szerettek itt. Kicsi fizetés, nyáron semmi fizetésük sem volt. Hanem aztán ide került egy kasznár, Steinkasznárnak hívták. Az ide telepített egy tanítót, mert nyáron, amikor annak nem járt fizetség, beállította igazlátónak az aratáshoz, csépléshez.

Hát egy nyáron buja nagyra nőtt a búza. Az aratók keveselték a 70 kilót holdjáért. De az uradalom minden majorjában egy szóra leálltak az aratóbandák. Jelentették Steinkasznárnak a hírlelői, hogy nem mén a munka. No, sémmi, a kasznár szólította az igazlátóját, fölraktak a fiákerba vagy 10 üveg sört, iszogattak úgy 11 óra körül. Az igazlátó tanító már szomorú volt, hogy pereg a búza szeme, a kaszások meg ülnek a fasorban, egy kévét még le nem vágta. De a kasznár csak iszogatót, itatgatta a tanítót is. No, akkor úgy 11 óra körül fölültek a bricskába, kihajtottak a búzaföldre. Az aratók meg ott toporogtak már tétlenül, mert szorgalmasak voltak az istenadták, csak hát a keresményt keveslették. Hát nem bűn az. Toporogtak, aztá, hogy a dolgos ember, ha dolog van, nem szeret állni, annak az kín, szenvedés. De nem lehetett dolgozni, mert abban egyeztek, hogy ilyen nagy gazú búzát (magas szalmájú) 70 kilóért le nem vágják.

Hát odahajt Steinkasznár a csapathoz.

— Adjon isten!

— Adjon isten! — zúgták rá kórusban.

— Halad-e? — kérdezte a kasznár. Úgy tett, mintha nem tudna semmiről, nem látna semmit. Erre előállt a bandagazda, hogy hát tekintetes kasznár úr, már ne haragudjon, 70 kiló búzáért nem állunk neki.

— De hát szerződésünk van, emberek, annak maguk aláírtak. Törvény is van, meg azután így bizhatok én meg magukban, emberek. Hát nem volt nekünk eddig semmi bajunk egymással!

Hallgattak egy sort az emberek, talán kicsit pironkodtak is, hallgatott a szószóló bandagazda is. Csak aztán hasadt ki a szája a bandagazdának, ahogy hátulról elkezdtek nyöögteni, hogy nyisd mán ki azt a pállott pófádat, mert amíg nem jött a kasznár, nagyon tudtál tátogni. Erre aztán mondja is a bandagazda, mert hát nem volt az félős ember, hogy hát 80 kilóért levágják, mert hát ilyen nagymunkátú búzában éhen halnak a 70 kilón.

No, azt mondja Steinkasznár. Azt nem lehet, emberek. Nekem is parancsolnak. Hanem az igazlátó tanító odasúgott a kasznárnak. Erre azt mondja a kasznár, emberek, akkor egyezünk 85 kilóban, aztán adjisten. De még föl sem ültek a bricskára, munkába serkent a banda. De vágta ám, de vágta ám. Ahogy a kasznárék visszaértek a majorba, az irodája körül ijedözött már a többi major ispánja is. De majdnem ríttak a mérőgtül. Az aratás áll, a szöm pörög.

— Nálam úgy vágják — így tett Steinkasznár —, mintha ustorral hajtánám őket.

— Lehetetlen, lehetetlen! Gyere mán, beszélj a mieinkkel, oda sem merünk menni hozzájuk. Vicsorítanak vészettül.

Ment aztán Steinkasznár, de a többi majorbeli sztrájkoló aratónak csak 80 kilót ígért. Persze, annyiért is levágták. Az igazlátó megkérdezte tőle, hogy minek ez a különbségtevés.

— Hát annyit nem adhatok nekik, mint az enyémeeknek!

De szerették is Steinkasznárt meg a tanítót a népek. Mert ugyan parancsoló volt a kasznár, de nem a sajátjában, a kenyéréért parancsolt, a másét meg nem oszthatta széjjel. A tanító az jobban osztogatta. Azért volt igazlátó, hogy mindent

igaz úton valónak lásson. Ha valami görbe útra tért, azért szólnia kellett a kasznárnak. Egyik évben, cséplésnél észre vette, hogy esténként ott marad a szérún egy-két rudas szalma, ami szokatlan, tilalmas volt, mert tiszta szérút kellett csinálni, hogy ha tűz ütne ki, hát a széjjelség ne engedje el legelni a lángot. Hát egyszer megböki botjával a szalma alját, hát teli zsák búzák vannak alatta. Kérdi aztán a cséplősök bandagazdáját, hogy miféle búza ez. A bandagazda nem kertelt, hazudozott, mert nem volt szépítenivaló, így aztán azt mondta, hát nézze, tanító úr, ezt a búzát mi el akarjuk lopni. Mindannyian lopjuk, de nem mindannyiönknak, nem italra, nem kártyára, nem kurvára, nem a bandába tartozó nagycsaládúaknak. Hét-nyolc gyerek egy ember kezére sok ebből a keresetből. Két-három mázsa búzát hazalopunk neki, hogy nagyobb darab kenyeret adhasson kölkeinek az asszony. Meg sem gazdagszunk belőle, de az uradalom sem sántul bele.

Az igazlító aztán nem látott semmit, és mégis igaz maradt, mert igazat adott nekik. Nem bízta őket, hogy lopjanak csak nyugodtan, de nem szaladozott sehova. No, szerették is az igazlátót. Meghalt az már a nagy fülű világban, csak az emlékezete él közöttünk, de a sírja, noha semmiféle rokona nincs a faluba, halottak napján be van borítva virággal. Hogy aztán ezért érdemes-e élni, én azt nem tudhatom. Hanem látja, olyan az ember, akár az óra, felhúzzák, aztán jár. Azt se tudom magáról, mit akar, érdeklí-e, amit kotyogok, én meg csak mondom.

— A bácsi ott volt a bandában, amelyik Steinkaszvár idejében sztrájkolt?

— Ott. Kötélhányó gyerek voltam én, két pár kaszás után. Ott voltam én, de amikor aztán kiserkentem a gyerekek való életből, elálltam a kisteleki hátrába kisbéresnek. Kocsival vitt ki a gazda, már az első nap megmutatta, hol kell majd reggel szántanom. Még sötét volt, mikor indultam két bivalyal kifelé, de megmelegedett az idő, mire a messzi földre kiértem. Szépen befordítottam őket a dülőnek, aztán mindjárt le is feküdtek. Noszogattam én őket, de csak a fülüket rázták a szavamra, mert azért odafigyeltek. Már fél dél volt, egy barázdát nem ejtettem a földön. Bántott a dolog, mondom, a bivalyok kifognak rajtam, este, ha hazaérek, mit mond a gazda, meg aztán muatni is akartam volna, hogy nem vagyok én akármí, pity-poty szedelék. Ustorral ütöttem őket. Csak intettek rá a farkukkal. Aztán már husággal is csiheltem őket. Semmi. Aztán szépen beszéltem velük. Figyeltek is rám. Jámboran néztek rám, de föl nem álltak. Elrítam magam. Odaborultam a Csákó farára, a másikat Bimbónak hívták, aztán ott szenvedöztem. Egyszer csak jött a gazda legény fia lóháton. Gondoltam, leszid, hogy semmit sem dolgoztam. De ők tudták a bivalyok szokását, hát kijött:

— Nem mönnek?

— Nem.

De a legény szavára a fejüket is odafordították a ló felé. Nem álltak föl. Hanem a legény vágott egy hosszú sumár pálcát, odaállt az eke szarvához, bőködni kezdte a seggüket. Erre rögtön fölserkentek, aztán neki ám az irányzomnak. Ha akarta a legény, trappban is mentek a bivalyok, pedig akkor már száz ágra sütött a nap. De hát érdekes ez magának? A mostani embernek a rablófilmek kellenek, az izgalmasak, kalandosok, nem az ilyen avas, gyerekkori históriák. De hát énvelem ilyen kalandosság nem fordulhatott elő, mint amit a tv-ben mutogatnak. Hát mit csináljak? Most szaladjak el magamtól? Hazudozni sem tudnék olyat.

— Amúgy nem vagyok világjárt ember, de amit láthattam, azt jól megnéztem. Szerettem az embereket, meg mindent szerettem studrozni, ami mozgott, élt, élébe kerül. A lovakat is szerettem. Hó, némelyik ló, ha mentünk valamerre, el nem viselte, hogy másik kocsi előtte haladjon. Addig toporzékolt, míg elkerülte. Akkor is, ha a kocsis nem akarta. De ha szénásszekér ment előtte, akkor zablával a szájában is jóllakott a rakományból. Az állat olyan művelt tud lenni, akár az ember. Az én bivalyaim is. A reggeli etetés, itatás után maguktól odamentek a szekérhez, a helyükre álltak, maguktól bedugták nyakukat a járomba, felemeltek. Csak a szögeket kellett a lyukakba lökni, mehettünk. Máskor meg megkutyálták magukat.

Az éjszaka múlását csak akkor vesszük észre, amikor az istálló tehenei felkelnek fektükből, állukat vakargatják a jászolba, láncukat csörgetik.

— Mindjárt jönnek a gondozók. A tehén a legjobb óra. A hasáról érzi, hogy mi következik. Marad még, kérdi tőlem, mert nekem műszakváltásom van, de ha jön, mutatok magának egy jó beszédű embert.

— Négy óra, ki kel fel ilyenkor még?

— Ó, az már dolgozik.

Igaza volt. Akihez vezetett, az nagyban dolgozott már az utcán, kaparta be a háza előtt futó vízvezeték árkat. C. Sándor bácsinak hívják. Éjszakai beszélő-partneremnél idősebb, szikár, apostolfejű, s mint a felhőtlen ég, nyílt kék szemmel néz a világra s rám. Mindent tud. De szó szerint. Szabad idejében emlékeit írja, a néprajzi gyűjtőpályázatra készül. Faluja minden rezdületét tudja, átélte, figyelte.

— Vízvezeték? — kérdem.

— Az — s lapátjával a víztorony felé bök. — Kilencvenhatban, mikor a községben az első kutat megfúrták, a lakosság éveken át itta a vizét. Bojkottálta. Hogy minek költi az előjáróság ilyen haszontalanságra a pénzt, hiszen van elég víz a Tiszában. Ettől a spászútól meg kihull a fogunk. Cserépkorsóval jártak a meregető lápra, széthasított lopótökből való merítőkannával kicsit szétütötték a víz piszkát, aztán telemerítették a kannákat. Végül rákaptak, rászoktak az artézi vízre. Most meg nézze már, annyira kell a fúrott víz, hogy a házukba is bevezetjük, hogy mindig kéznél legyen. Módunk van rá meg igényünk.

— A vízre emlékszik-e, Sándor bácsi?

— Már inkább csak úgy, ha az apámék emlékezetével kitoldom. Ide március 7-én jött be a víz, de olyan váratlanul, hogy anyám a kemencében hagyta a tűrős rétest, az étel a spóron maradt. Csak éppen gúnyát kaptak magukra, egy disznóházat, kenyeret a hónuk alá, aztán szaladtak Óthalomra.

— Miért épp oda?

— Hát azért volt az halom, hogy oda né hághasson föl a víz. Na, másnap aztán, ahogy síkba tőtte az ár magával a falut, becsónyikáztak apámék a házhoz, hogy ami fogható, ragasztható, azt kézbe vegyék. Az ólba maradt az öreg disznó is, mikor a faluba bejött a víz, hát gondolták apámék, az már nem lesz meg. Az ól összedőlt, a ház udvar felüli vége is lerogyott. A pallat belelógott a vízbe. Föltekintettek hát a padlásra, hát az öreg disznó ott volt a padláson, öszögette a kukoricát, apámék jövetelére nagy örömröfögésbe kezdett.

— Ezt le is írta Sándor bácsi a néprajzi pályázatba?

— Lé. Bepályázok vele a szögedi múzeumba.

— Hát arra tudna-e valamit Sándor bácsi, ki volt az a Steinkaszár?

— Az? Élő eleven ember volt az, kérem. Tömörkény István írónak volt az édesbátyja. Huszonkettőben halt meg. Steingassner volt annak is a neve, mint Tömörkénynek korábban, de kasznári hivatalban szolgált itt Pallaviciniéknél, aztán hogy Steingassnert nehéz volt mondani, meg a kasznárt is utána, így aztán a nép egynek vette, úgy nevezte: Steinkaszár. De így is ígert volt az. Vagyont nem gyűjtött. Egy házat vött a városban, az Oroszlán utcában, amit később az öccse, Tömörkény István vásárolt meg tőle. Én így tudom.

— Ez így is van, Sándor bácsi. Nyomas ember maga nagyon.

— Ha eddig nem hazudtam, most későn kezdeném már.

— Milyen idős falu lehet Algyő, Sándor bácsi?

— A régi okos írárok szerint, együtt említődik Tápéval. 1138-ban a dömösi prépostságnak adományozták, akár csak Tápét. De annak előtte is szerethették ezt a helyet a népek, hiszen rengeteg régi sír vetődik felszínre.

— És Pallavicini mikor lett gazdája a községnek?

— Mint gazdag genuai disznókupec, ide járogatott az őse vásárolgatni a mi tájunkra. Aztán, hogy a régi urak egyre marták egymást a birtokon, egyre jobban eladósodtak, Pallavicini, 1832-ben az asztalra hajintott néhány bürzacskó aranyát, az övé lettünk szőröstül-bőröstül. A grófságot is pénzért vette már itt nálunk, miután letelepedett. Különbben nem sokat lábatlankodott az a faluban. Ő is, a leszármazottai is csak a pénzért, a járandóságért nyújtották ki a kezüket.

— Valamilyen régi foglalkozásféle él-e még a faluban, Sándor bácsi?

— Él hát. A kosarasság. Itt olyan matadora volt a nép a vesszőmunkának, mint Tápén a gyékénynek. Manapság kezd alább hagyni. Az újabb szokások, szakmák eltántorítják a népet tőle. Könnyebb keresetet találnak, jobban fizetőd. De erről többet nem tudok mondani. Hanem majd mutatok egy születött vesszőmunkást, akinek minden ifjafia, őse fűzfánfűtyülő volt. Így csúfolták őket, mert tavasszal örökké a tiszai füzeseket mászták, s ott fűtyürészték.

(Folytatjuk.)